

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΙΔΡΥΜΑ ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΓΡΑΠΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

ΑΛΕΞΗΣ ΞΗΡΟΦΩΤΟΣ

Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

2. ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ (ΟΡΙΣΜΟΙ, ΜΟΝΙΣΤΙΚΗ-ΔΥΑΔΙΣΤΙΚΗ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ)

3. ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΥΠΟ ΕΥΡΕΙΑ ΕΝΝΟΙΑ

4. ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΥΠΟ ΣΤΕΝΗ ΕΝΝΟΙΑ

5. ΟΙΟΝΕΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

6. ΤΥΠΙΚΗ ΚΑΙ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΣΕ ΟΤΙ ΑΦΟΡΑ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ ΟΙ ΝΟΜΙΚΟΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ ΕΡΧΟΝΤΑΙ ΣΕ ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΑΥΤΗΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ. ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΓΙΝΕΤΑΙ ΔΗΛΑΔΗ ΑΝΤΙΛΗΠΤΟ ΤΟΣΟ ΜΕ ΜΙΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗ Ή ΔΥΑΔΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΟΣΟ ΚΑΙ ΜΕ ΜΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΜΟΝΙΣΤΙΚΗ ΟΙ ΟΠΟΙΕΣ ΕΙΣΑΓΟΥΝ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΕΙΑ, ΤΗ ΣΤΕΝΗ

NOMIKH ENNOIA ALLA KAI TO OIONEI SYNΤΑΓΜΑ. AKOMH H ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ ΔΙΑΚΡΙΝΕΤΑΙ ΣΕ ΤΥΠΙΚΗ ΚΑΙ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ ΣΤΟΝ ΤΥΠΟ(«ΥΛΗ») ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΟΥΣΙΑ(«ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ») ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ.

SUMMARY OF WORK

IN TERMS OF THE STUDY OF THE MEANING OF CONSTITUTION THE LEGAL SCIENTISTS ARE COMING IN TOUCH WITH DIFFERENT APPROACHES OF THIS MEANING.THE CONSTITUTION IS WITH FEW WORDS UNDERSTOOD NOT ONLY ACCORDING TO A TRADITIONAL APPROACH BUT ALSO ACCORDING TO A CONTEMPORARY BOTH OF WHICH ARE INTRODUCING DIFFERENT CONCEPTS OF THE CONSTITUTION THE WIDE,THE NARROW LEGAL MEANING AND THE QUASI-CONSTITUTION.IN ADDITION,THE DIMENSION OF CONSTITUTION IS SEPARATED IN TYPICAL AND SUBSTANTIAL WHICH RESPECTIVELY ARE REFFERING TO TYPE(MATERIAL) AND SUBSTANCE (CONTENT) OF THE CONSTITUTION.

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ(ΟΡΙΣΜΟΙ, ΜΟΝΙΣΤΙΚΗ- ΔΥΑΔΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ)

Το Σύνταγμα με μια ευρύτατη έννοια του όρου μπορεί να θεωρηθεί ως ένα «σύνολο θεμελιωδών κανόνων» (με οποιαδήποτε ή και χωρίς καμία τυπική μορφή) και διακρίνεται σε τρεις μερικότερες μορφές, το οιονεί Σύνταγμα, το παραδοσιακό ή Σύνταγμα υπό ευρεία έννοια και το σύγχρονο ή υπό στενή νομική έννοια Σύνταγμα, το οποίο ανταποκρίνεται περισσότερο στα σημερινά Συντάγματα.

Υπό την παραδοσιακή διαδυστική στενή έννοια το Σύνταγμα είναι σύνολο κανόνων(γραπτών ή άγραφων, ήπιων ή αυστηρών, τυπικά ανώτερων ή ισοδύναμων προς το κοινό δίκαιο),που καθορίζουν ποια μορφή θα έχει το κράτος, ποια θα είναι τα όρια και η οργάνωση της κρατικής εξουσίας και τη σχέση του με τους πολίτες.

Η μονιστική θεωρία διακρίνει το Σύνταγμα σε κατά κυριολεξία ή υπό στενή νομική έννοια και σε οιονεί Σύνταγμα.

Υπό στενή νομική έννοια Σύνταγμα είναι ο γραπτός, σε ιδιαίτερο κείμενο, διατυπωμένος, υπέρτατος, γενικός, καθολικός, θεμελιώδης νόμος, που έχει τεθεί με ειδική διαδικασία, ρυθμίζει τη συνολική κοινωνική, πολιτική, οικονομική ζωή και έννομη τάξη, έχει αυξημένη τυπική ισχύ και μεταβάλλεται με διαδικασία δυσχερέστερη της προβλεπόμενης για τους κοινούς νόμους, των οποίων ιεραρχικά προηγείται.

Οιονεί Σύνταγμα ή προσύνταγμα είναι οποιοδήποτε συνταγματικό μάρτυρα συγκεντρώνει ορισμένα, όχι όμως όλα τα τυπικά και ουσιαστικά χαρακτηριστικά του συντάγματος.

Η πρώτη λοιπόν προσέγγιση, η παραδοσιακή, αντιλαμβάνεται το Σύνταγμα με μια ευρεία έννοια που περιλαμβάνει όλων των ειδών τα Συντάγματα και τα συνταγματικά μορφώματα, τα οποία αντιμετωπίζει στο σύνολο τους χωρίς διακρίσεις. Όλα τα συνταγματικά μορφώματα, τυπικά ή άτυπα, γραπτά ή άγραφα, αυστηρά ή ήπια, τυπικά ανώτερα ή ισοδύναμα, ανήκουν στην εννοιολογική κατηγορία του Συντάγματος.

Η δεύτερη προσέγγιση, η σύγχρονη ή στενή, διακρίνει ανάμεσα στα Συντάγματα και στα οιονεί Συντάγματα. Με την αυστηρή νομική έννοια του όρου Σύνταγμα είναι μόνο αυτό που διαθέτει τύπο, δηλαδή το γραπτό κείμενο που είναι αυστηρό και τυπικά ανώτερο σύνολο κανόνων δικαίου. Τα κατά κυριολεξία Συντάγματα, ως «τέλειες» συνταγματικές μορφές, διαφέρουν λοιπόν από τα «οιονεί Συντάγματα» που αποτελούν «ατελή» συνταγματικά μορφώματα και προηγήθηκαν ιστορικά από τα σύγχρονα Συντάγματα.

Και οι δύο αυτές αντιλήψεις για την έννοια του Συντάγματος συμφωνούν στο ότι Συντάγματα είναι τα «τυπικά» δηλαδή τα γραπτά, τυπικά και ανώτερα. Η διαφορά τους έγκειται στις «άτυπες» μορφές, τα οιονεί συντάγματα κατά τη στενή έννοια, τα οποία αποτελούν κατά κυριολεξία Συντάγματα σύμφωνα με την ευρεία έννοια. Η διαφορά τους εντοπίζεται δηλαδή στην αναγκαιότητα της ύπαρξης του τύπου για τη γέννηση και την ύπαρξη του Συντάγματος. Η παραδοσιακή ευρεία θεωρία έχει δυαδιστική προέλευση ενώ η σύγχρονη στενή πρόταση έχει μονιστική αφετηρία.

Η διαφορετικότητα επομένως στις προσεγγίσεις μονισμού και δυϊσμού γίνεται φανερή και στον καθορισμό της έννοιας του Συντάγματος.

Σύμφωνα με τη μονιστική αντίληψη τύπος και ουσία, corpus και animus, αναγκαία συνυπάρχουν επομένως το Σύνταγμα πρέπει να διαθέτει αναγκαία συστατικό τύπο. Αντίθετα κατά το δυϊσμό corpus και animus υφίστανται αυτοτελώς επομένως μπορούν να υπάρχουν «τυπικά» και «άτυπα» Συντάγματα. Οι θεωρίες αυτές οδηγούν και σε διαφορετική κατανόηση της υπόστασης του τυπικού και ουσιαστικού στοιχείου του Συντάγματος.

Σύμφωνα λοιπόν με τη διαδιστική θεωρία το ουσιαστικό Σύνταγμα είναι «είδος» Συντάγματος, ενώ κατά τη μονιστική ως αυθυπόστατο αποτελεί απλώς μερικότερη διάσταση, την ουσιαστική, του Συντάγματος. Ο ορισμός της νομικής έννοιας του Συντάγματος βασίζεται πάντως στη μονιστική προσέγγιση που αποδεικνύεται άλλωστε ορθότερη ιστορικά και περισσότερο κατάλληλη για νομικές εφαρμογές.

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΥΠΟ ΕΥΡΕΙΑ ΕΝΝΟΙΑ

Η παραδοσιακή διαδυστική θεωρία δεν δέχεται ένα γενικό ορισμό για την έννοια του Συντάγματος αλλά δύο ένα για το τυπικό και ένα για το ουσιαστικό Σύνταγμα. Με βάση ωστόσο τις θέσεις της ο ενιαίος ορισμός του Συντάγματος θα μπορούσε να διατυπωθεί ως εξής: Σύνταγμα είναι σύνολο κανόνων, γραπτών ή άγραφων, ήπιων ή αυστηρών, τυπικά ανώτερων ή ισοδύναμων με το κοινό δίκαιο, που ρυθμίζουν τη μορφή του κράτους, την οργάνωση και τα όρια της κρατικής εξουσίας. Πρόκειται δηλαδή για το ευρύ παραδοσιακό Σύνταγμα που δημιούργησε και στο οποίο βασίστηκε η παραδοσιακή θεωρία.

Αυτό το Σύνταγμα έχει κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά: α)είναι πλήρως αποσυνδεδεμένο από οποιονδήποτε τύπο, καθώς η ευρεία παραδοσιακή προσέγγιση δεν διακρίνει τα Συντάγματα από τα οιονεί Συντάγματα και θεωρεί πλήρη Συντάγματα ακόμη και τα συνταγματικά μορφώματα. β)σε ότι αφορά την ουσία η παραδοσιακή θεωρία στηρίζεται στο πολιτειολογικού περιεχομένου ουσιαστικό Σύνταγμα. γ)επιπλέον το παραδοσιακό Σύνταγμα είναι: ευρύ, δυαδιστικό, γενικό και αφηρημένο και διακρίνεται σε τυπικό και ουσιαστικό.

Σύμφωνα πάντα με την παραδοσιακή θεωρία το Σύνταγμα δεν μπορεί να είναι ταυτόχρονα τυπικό και ουσιαστικό. Αυτή η ευρεία έννοια του Συντάγματος δεν αναφέρεται σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο ή σε κάποιο συγκεκριμένο κράτος. Υπάρχει άλλωστε η άποψη ότι όλα τα

κράτη έχουν ουσιαστικό Σύνταγμα ανεξάρτητα δηλαδή από τον τύπο του, όχι όμως και Σύνταγμα υπό νομική έννοια. Ενώ λοιπόν σύμφωνα με τη διαδυστική αντίληψη κάθε κράτος έχει Σύνταγμα τυπικό ή ουσιαστικό, η σύγχρονη μονιστική αντίληψη θεωρεί πως αν ένα κράτος έχει Σύνταγμα αυτό είναι τυπικό και ουσιαστικό.

Τα Συντάγματα λοιπόν διακρίνονται κατά τη παραδοσιακή αντίληψη σε τυπικά και ουσιαστικά, τα οποία θεωρούνται δυο διαφορετικά είδη Συνταγμάτων. Συνταγματικός τύπος και ουσία είναι διαιρετά και κατά συνέπεια αυθυπόστατα. Το κριτήριο της παραπάνω διάκρισης είναι σύμφωνα με την παραδοσιακή θεωρία όχι νομικό αλλά πραγματικό και είναι η ύπαρξη τύπου χωρίς αυτή να είναι απαραίτητη για τη νομική αναγνώριση της ύπαρξης του Συντάγματος. Κατά την παραδοσιακή θεωρία τυπικά είναι τα Συντάγματα που είναι γραπτά, έχουν περιβληθεί δηλαδή γραπτό τύπο. Ο τύπος αυτός είναι το ελάχιστο τυπικό χαρακτηριστικό και σε καμία περίπτωση δεν καλύπτει όλη την τυπική πλευρά του Συντάγματος, καθώς στην τυπική διάσταση του Συντάγματος περιλαμβάνεται και η αυστηρότητα αλλά και η τυπική υπεροχή. Τα δυο αυτά σημαντικά στοιχεία παραλείπονται από την παραδοσιακή θεωρία που υποβαθμίζει με αυτό τον τρόπο την έννοια του τυπικού Συντάγματος αφού ένα γραπτό συνταγματικό μόρφωμα δεν διαφέρει από τους κοινούς νόμους.

Εφόσον λοιπόν ο τύπος δεν θεωρείται από την παραδοσιακή θεωρία απαραίτητος και τα τυπικά Συντάγματα της παραδοσιακής θεωρίας είναι κατά νομική ακριβολογία άτυπα. Επομένως στη θεωρία αυτή δεν υπάρχουν τυπικά Συντάγματα με τη νομική έννοια του όρου, ενώ τόσο τα γραπτά όσο και τα άγραφα είναι Συντάγματα. Η μεσολάβηση τύπου είναι δηλαδή απλό γεγονός χωρίς νομική σημασία.

Από τη στιγμή που κατά την παραδοσιακή θεωρία το Σύνταγμα μπορεί και να μην έχει τυπική μορφή αυτό σημαίνει πως το Σύνταγμα μπορεί να είναι και μόνο ουσιαστικό. Το ουσιαστικό Σύνταγμα είναι αυτό στο οποίο προσανατολίστηκε η κλασική θεωρία η οποία αποσυνδέει το Σύνταγμα από τον οποιονδήποτε τύπο, καθώς το ουσιαστικό Σύνταγμα δεν υπόκειται σε γραπτές ρυθμίσεις. Το Σύνταγμα υπό ουσιαστική έννοια είναι σύνολο κανόνων, που ρυθμίζουν την οργάνωση και τη λειτουργία του κράτους, τη θέση των ατόμων και τα όρια της κρατικής εξουσίας.

Σύμφωνα με την παραδοσιακή συνταγματική σκέψη το ουσιαστικό Σύνταγμα έχει προκαθορισμένο περιεχόμενο με πολιτειολογικό

προσανατολισμό. Η παραδοσιακή έννοια του ουσιαστικού Συντάγματος βασίστηκε στην κατάταξή του στο χώρο του δημοσίου δικαίου και στο χαρακτηρισμό του ως δημοσίου δικαίου. Το περιεχόμενο δηλαδή του Συντάγματος απέκτησε πολιτειολογικό χαρακτήρα, δηλαδή κατευθύνθηκε στον προσδιορισμό βασικών θεμελιωδών αρχών και οργάνων του πολιτικού συστήματος και του κράτους, της μορφής του πολιτεύματος, των ατομικών δικαιωμάτων και των ορίων της κρατικής εξουσίας. Το περιεχόμενο αυτό χρησιμοποιείται ως «προκαθορισμένο περιεχόμενο» για τον καθορισμό της έννοιας του ουσιαστικού Συντάγματος. Με την έννοια αυτή το ουσιαστικό Σύνταγμα προσεγγίζει την έννοια του πολιτεύματος ως οργανωτικού σχήματος του πολιτικού χώρου. Ωστόσο το σύγχρονο Σύνταγμα δεν περιέχει μόνο κανόνες πολιτειολογικού περιεχομένου αλλά και πολλούς άλλους θεμελιώδεις κανόνες, και επομένως ως Σύνταγμα δεν γίνεται πλέον αντιληπτή μόνο η τάξη δημοσίου δικαίου αλλά η συνολική έννομη τάξη.

Εξάλλου η προσπάθεια για τον καθορισμό ενός γενικότερου ορισμού του ουσιαστικού Συντάγματος δεν έτυχε γενικότερης αποδοχής και η έννοιά του δεν ορίστηκε ποτέ με ακρίβεια. Αυτό οφείλεται στο ότι το Σύνταγμα δεν διαφέρει από το κοινό δίκαιο στα θέματα που ρυθμίζει, ενώ και οι κοινωνικοπολιτικές μεταβολές οδήγησαν στη διεύρυνση της έννοιας του ουσιαστικού Συντάγματος, το οποίο δεν περιλαμβάνει μόνο αρχές που αφορούν το πολίτευμα αλλά και βασικές δικαιοϊκές αρχές που αφορούν τη συνολική έννομη τάξη.

Μία άλλη χαρακτηριστική θέση της παραδοσιακής θεωρίας είναι και εκείνη κατά την οποία το ουσιαστικό Σύνταγμα δεν εμφανίζεται μόνο με τη μορφή τυπικού Συντάγματος αλλά και με τη μορφή απλού νόμου. Κανόνες λοιπόν ουσιαστικού δικαίου μπορούν να περιέχονται και σε εκτελεστικούς ή άλλους νόμους. Δέχεται με αυτό τον τρόπο η παραδοσιακή θεωρία το «νομοθετικό Σύνταγμα» και ταυτίζει το Σύνταγμα με το κοινό δίκαιο. Η αυτοτέλεια συνταγματικού τύπου και ουσίας επιτρέπει την ύπαρξη ουσιαστικού Συντάγματος με τη μορφή κοινών νόμων. Ωστόσο ότι έχει τη μορφή κοινού νόμου δεν μπορεί να θεωρηθεί Σύνταγμα.

Η κλασική θεωρία διακρίνει επίσης τα Συντάγματα σε γραπτά και άγραφα, δηλαδή το παραδοσιακό ευρύ Σύνταγμα θεωρείται Σύνταγμα ανεξάρτητα από το αν είναι γραπτό ή άγραφο. Ο γραπτός τύπος δεν θεωρείται απαραίτητος και επομένως τα άγραφα συνταγματικά

μορφώματα γίνονται δεκτά ως Συντάγματα, όπως άλλωστε επιβάλλει η αντίληψη της παραδοσιακής θεωρίας για την αυτοτέλεια τύπου και ουσίας.

Επιπλέον τα Συντάγματα με την ευρεία έννοια του όρου διακρίνονται σε ήπια και αυστηρά. Η παραδοσιακή θεωρία δέχεται την ύπαρξη ήπιων Συνταγμάτων αφού δεν θεωρεί τον τύπο απαραίτητο.

Αυστηρά είναι τα τυπικά Συντάγματα, στην κατηγορία μάλιστα αυτή ανήκει κάθε γραπτό Σύνταγμα του οποίου οι κανόνες, ως υπερέχοντες όλων των άλλων κανόνων που συγκροτούν την έννομη τάξη, τίθενται, τροποποιούνται ή καταργούνται με ειδική διαδικασία, δυσχερέστερη της διαδικασίας που ρυθμίζει τη θέση, τροποποίηση ή κατάργηση των κοινών κανόνων δικαίου.

Τα Συντάγματα που απαγορεύουν την αναθεώρηση οποιασδήποτε διάταξής τους ονομάζονται απολύτως αυστηρά. Σχετικώς αυστηρά είναι όσα επιτρέπουν μερική θεώρησή τους.

Ήπιο είναι το Σύνταγμα –γραπτό ή εθιμικό- του οποίου οι κανόνες έχουν τυπική ισχύ ίση με αυτή των λοιπών νόμων και, επομένως, τίθενται, τροποποιούνται ή καταργούνται κατά τη συνήθη διαδικασία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήπιου Συντάγματος είναι το βρετανικό αλλά και εκείνα της Νέας Ζηλανδίας και του Ισραήλ, τα οποία διαφέρουν από το βρετανικό στο ότι είναι γραπτά ωστόσο κατατάσσονται μεταξύ των ήπιων Συνταγμάτων γιατί συντίθενται κυρίως από νόμους.

Από τη διάκριση των Συνταγμάτων σε ήπια και αυστηρά διαφέρει η διάκριση σε ανώτερα και ισοδύναμα. Ανώτερα είναι τα Συντάγματα των οποίων οι κανόνες έχουν τυπική υπεροχή έναντι των κοινών νόμων. Ισοδύναμα είναι τα Συντάγματα που έχουν την ίδια τυπική ισχύ με τους νόμους. Η τυπική δύναμη συνιστά τύπο επομένως τα ανώτερα Συντάγματα είναι τυπικά ενώ τα ισοδύναμα άτυπα.

Σύμφωνα λοιπόν με την κλασική σκέψη τα Συντάγματα δεν υπερέχουν οπωσδήποτε των κοινών νόμων, υπάρχουν δηλαδή Συντάγματα με ίδια τυπική ισχύ με τους κανόνες του κοινού δικαίου και καταλήγει με αυτό τον τρόπο η παραδοσιακή θεωρία στην έννοια του «νομοθετικού Συντάγματος». Ωστόσο ένα σύνολο κανόνων δικαίου δεν μπορεί να θεωρηθεί Σύνταγμα αν δε διαθέτει το στοιχείο της τυπικής υπεροχής έναντι των κοινών νόμων. Σε διαφορετική περίπτωση η διάκριση και η μελέτη των «συνταγματικών» κανόνων δεν θα είχε κανένα ενδιαφέρον

από τη στιγμή που αυτοί θα ήταν ισοδύναμοι με τους κανόνες του κοινού δικαίου.

Η παραδοσιακή θεωρία δεν διακρίνει σαφώς ανάμεσα στην πραγματική και τη νομική έννοια του Συντάγματος, ενώ εισάγει μια υποβαθμισμένη τυπικά και ουσιαστικά έννοια που δεν ανταποκρίνεται στα σημερινά δεδομένα. Αποσυνδέει το Σύνταγμα από κάθε τύπο και το θεωρεί αποκλειστικά «πολιτικό» και όχι «κοινωνικό» ή «οικονομικό». Η σύγχρονη νομική σκέψη αναγκαστικά απομακρύνεται λοιπόν από αυτήν την παραδοσιακή ευρεία σκέψη και οδηγείται προς τη στενότερη προσέγγιση του Συντάγματος.

ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΥΠΟ ΣΤΕΝΗ ΕΝΝΟΙΑ

Το Σύνταγμα υπό στενή νομική έννοια είναι ο γραπτός σε ιδιαίτερο κείμενο διατυπωμένος, υπέρτατος, γενικός, καθολικός, θεμελιώδης νόμος, που έχει τεθεί με ειδική διαδικασία, ρυθμίζει τη συνολική κοινωνική, πολιτική, οικονομική ζωή και έννομη τάξη, έχει αυξημένη τυπική δύναμη και μεταβάλλεται με διαδικασία δυσχερέστερη της προβλεπόμενης για τους κοινούς νόμους, των οποίων ιεραρχικά προηγείται. Το Σύνταγμα αυτό έχει δυο διαστάσεις την τυπική και την ουσιαστική και αποδίδει όχι τη διαχρονική αλλά τη σύγχρονη αντίληψη για το Σύνταγμα, καθώς η αντίληψη για το Σύνταγμα έχει εξελιχθεί.

Το Σύνταγμα αποτελείται από δυο στοιχεία «ύλη» και «πνεύμα», τύπο και ουσία, *corpus* και *animus*. *Animus* είναι το περιεχόμενο, οι ρυθμίσεις, το ουσιαστικό Σύνταγμα. Τον *corpus* συνθέτει ο τύπος του Συντάγματος. Τύπος και ουσία είναι αδιαίρετα στην περίπτωση του Συντάγματος.

Η λέξη Σύνταγμα αποτελεί τεχνικό νομικό όρο με συγκεκριμένο περιεχόμενο. Η σύγχρονη αυτή έννοια του Συντάγματος συγκροτείται από ένα σύνολο στοιχείων, τυπικών και ουσιαστικών, που είναι άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους. Επομένως αν ένα ή περισσότερα στοιχεία που συνθέτουν την έννοια του Συντάγματος απουσιάζουν δεν πρόκειται για κατά κυριολεξία Σύνταγμα.

Το Σύνταγμα διαθέτει ουσιαστική και τυπική διάσταση. Σε ότι αφορά την ουσιαστική το Σύνταγμα είναι ο θεμελιώδης, γενικός και καθολικός νόμος ενώ σε ότι αφορά την τυπική είναι γραπτός υπέρτατος και αυστηρός νόμος. Οι τρεις πρώτοι χαρακτηρισμοί αφορούν το περιεχόμενο ενώ οι άλλοι τρεις την εξωτερική εμφάνιση

και τη θέση του Συντάγματος στην έννομη τάξη. Ο εννοιολογικός πυρήνας του Συντάγματος βρίσκεται στο χαρακτηρισμό του ως θεμελιώδους νόμου και γύρω από αυτό το στοιχείο διαμορφώθηκαν τα άλλα τυπικά και ουσιαστικά χαρακτηριστικά.

Το Σύνταγμα από οντολογική άποψη αποδίδει ένα σύνολο κανόνων δικαίου, έναν κώδικα δικαίου. Ο όρος συνταγματικό δίκαιο αποδίδει το σύνολο των κανόνων που περιέχονται στο Σύνταγμα. Αυτή ακριβώς η κανονιστική έννοια του Συντάγματος είναι που ενδιαφέρει τη νομική επιστήμη καθώς το Σύνταγμα είναι σύνολο κανόνων δικαίου και όχι πολιτικές αποφάσεις. Το Σύνταγμα δεν είναι τάξη αξιών ή πολίτευμα αλλά τα θεσπίζει.

Το Σύνταγμα είναι νόμος θεμελιώδης καθώς σε αυτό περιέχονται οι κανόνες με τη μεγαλύτερη σημασία. Είναι ακόμη νόμος γενικός αφού σε αυτό υπάρχουν γενικοί κανόνες με μεγάλη σημασία που εξειδικεύονται με το κοινό δίκαιο. Είναι επιπλέον καθολικός νόμος αφού οι διατάξεις του διαπνέουν όλη την έννομη τάξη, την οποία ρυθμίζει καθολικά. Καθορίζει το πολίτευμα, την οργάνωση και την άσκηση της εξουσίας και τη συνολική κοινωνικοπολιτική ζωή και έννομη τάξη. Κάθε σύγχρονο Σύνταγμα περιέχει τρία μερικότερα Συντάγματα ένα οικονομικό ένα πολιτικό και ένα κοινωνικό, που ρυθμίζουν τη συνολική ζωή της χώρας. Είναι ακόμη το Σύνταγμα νόμος υπέρτατος και ανώτερος εφόσον βρίσκεται στην κορυφή της έννομης τάξης και υπερέχει τυπικά από κάθε άλλο κοινό νόμο. Είναι ακόμη αυστηρός νόμος αφού τον θέτει και τον αναθεωρεί μόνο η συντακτική εξουσία κατά διαδικασία δυσχερέστερη των νόμων, αλλά και γραπτός νόμος.

Το Σύνταγμα υπό στενή νομική έννοια εμφανίστηκε αρχικά ως «τυπικό» και «δημόσιο» Σύνταγμα, το οποίο προήλθε από την εξέλιξη του παραδοσιακού γραπτού Συντάγματος με την προσθήκη των δυο άλλων τυπικών στοιχείων, της αυστηρότητας και της τυπικής υπεροχής. Στη συνέχεια το Σύνταγμα αυτό εξελίχθηκε στο σύγχρονο καθολικό Σύνταγμα. Βασική διαφορά των δυο Συνταγμάτων είναι ότι το σύγχρονο καθολικό ρυθμίζει τη συνολική έννομη τάξη και όχι μόνο τις σχέσεις δημοσίου δικαίου.

Το σύγχρονο Σύνταγμα αποτελείται από δυο αδιαίρετα συστατικά στοιχεία τον τύπο και την ουσία. Ο τύπος περιέχει ουσία και η ουσία πρέπει αναγκαστικά να αποτυπώνεται σε κάποιο τύπο. Η σύνδεση

αυτή των δυο στοιχείων είναι αποτέλεσμα της ιστορικής εξέλιξης του Συντάγματος. Το Σύνταγμα ξεκίνησε ως ουσία, ως σύνολο άτυπων θεμελιωδών κανόνων και στη συνέχεια διαμορφώθηκαν τα τυπικά και ουσιαστικά χαρακτηριστικά του σύγχρονου Συντάγματος.

Σύμφωνα με τη μονιστική προσέγγιση:

A) Ισχύει η αρχή του αδιαιρέτου, δηλαδή τύπος και ουσία αποτελούν ενιαίο, αδιάσπαστο σύνολο.

B) Η φύση του πράγματος (του Συντάγματος) είναι αδιαίρετη. Το Σύνταγμα υφίσταται μόνο αν υπάρχει τόσο η ουσία όσο και ο συστατικός τύπος.

Γ) Ουσία και τύπος συνιστούν δυο μη αυτοτελείς μορφές εμφάνισης, δυο διαφορετικές διαστάσεις του ίδιου πράγματος.

Το ουσιαστικό και το τυπικό Σύνταγμα είναι κατά συνέπεια αδιαίρετα.

Από αυτό προκύπτει ότι:

α.) ο τύπος είναι συστατικός.

β.) δεν μπορεί να υπάρξει Σύνταγμα χωρίς τη συνδρομή τύπου και ουσίας.

γ.) δεν υπάρχει αυτοτελές ουσιαστικό Σύνταγμα.

Συντάγματα είναι επομένως μόνο όσα διαθέτουν τα τυπικά και ουσιαστικά χαρακτηριστικά που απαιτούνται. Αυτή είναι και η στενή νομική έννοια του σύγχρονου Συντάγματος, η οποία είναι συγκεκριμένη, δηλαδή εξαρτάται από συγκεκριμένο κείμενο και έχει συγκεκριμένο περιεχόμενο. Από τη στιγμή που το Σύνταγμα συνδέεται με ορισμένο τύπο και κείμενο, συνδέεται αναγκαία και με συγκεκριμένο ιστορικό περιβάλλον, αποκτά δηλαδή εθνικό χαρακτήρα. Το Σύνταγμα αναφέρεται σε συγκεκριμένο κράτος, καθώς η παραγωγή Συνταγμάτων έγινε στο πλαίσιο ιστορικών διεκδικήσεων ενώ το ίδιο το Σύνταγμα συχνά διακηρύττει την ίδρυση κράτους. Επομένως το Σύνταγμα συνδέεται με συγκεκριμένη έννομη τάξη.

Το αδιαίρετο λοιπόν τυπικού και ουσιαστικού Συντάγματος οδηγεί και σε ταύτιση του αντικειμένου τους, δηλαδή οι κανόνες του τυπικού Συντάγματος αποτελούν αναγκαία και ουσιαστικό Σύνταγμα.

Υπάρχουν βέβαια και οι μη γραπτοί συνταγματικοί κανόνες που είναι τυπικοί, καθώς έχουν ανώτερη τυπική δύναμη από τους κανόνες κοινού δικαίου. Αυτή η μονιστική αντίληψη για τον τύπο και την ουσία οδηγεί στην άρνηση του «νομοθετικού Συντάγματος», δηλαδή των κανόνων «ουσιαστικού» Συντάγματος που εμφανίζονται με τη

μορφή νόμων. Οι ουσιαστικοί συνταγματικοί κανόνες είναι αναγκαία και τυπικοί και επομένως οι κοινοί νόμοι δεν περιέχουν ουσιαστικό συνταγματικό δίκαιο αλλά απλώς εξειδικεύουν τους συνταγματικούς κανόνες.

Το τυπικό Σύνταγμα είναι αυτό που έχει περιβληθεί τύπο, δηλαδή είναι γραπτό, αυστηρό και τυπικά ανώτερο σύνολο κανόνων δικαίου και χωρίς αυτόν τον τύπο δεν μπορεί να υπάρξει. Επομένως ο τύπος του σύγχρονου Συντάγματος είναι συστατικός και για τον καθορισμό του Συντάγματος αυτού υπερτερεί το νομικό και όχι το πραγματικό κριτήριο. Το σύγχρονο Σύνταγμα πρέπει να είναι αναγκαία πλήρως τυπικό.

Αυτή η αναγκαία παρουσία του τύπου στο σύγχρονο Σύνταγμα παραμερίζει τις διακρίσεις τις κλασικής θεωρίας.

Αρχικά η μονιστική προσέγγιση δεν επιτρέπει την εφαρμογή της σπουδαιότερης παραδοσιακής διάκρισης σε τυπικά και ουσιαστικά Συντάγματα. Κατά τη μονιστική αντίληψη δεν υπάρχουν διαφορετικά «είδη» Συνταγμάτων, τα τυπικά και τα ουσιαστικά, αλλά δυο διαφορετικές διαστάσεις η τυπική και η ουσιαστική. Επομένως αυτή η παραδοσιακή διάκριση δεν είναι μονιστικά ακριβής.

Τα Συντάγματα διακρίνονται από την κλασική θεωρία και σε γραπτά και άγραφα. Ωστόσο το σύγχρονο Σύνταγμα διαθέτει απαραίτητα τύπο και η πλέον στοιχειώδης μορφή τύπου είναι το γραπτό. Επομένως το σύγχρονο Σύνταγμα στην κυριολεξία του όρου δεν διακρίνεται σε γραπτό και άγραφο, καθώς είναι μόνο γραπτό.

Ακόμη ούτε η διάκριση των Συνταγμάτων σε ήπια και αυστηρά είναι ορθή. Συντάγματα με την νομική έννοια του όρου είναι μόνο τα αυστηρά, καθώς μη αυστηρότητα σημαίνει εξίσωση με τους κοινούς νόμους.

Μια ακόμη παραδοσιακή διάκριση που δεν ισχύει με βάση τη μονιστική αντίληψη είναι η διάκριση των Συνταγμάτων σε τυπικά ανώτερα και ισοδύναμα. Υπό νομική έννοια δεν υπάρχουν Συντάγματα τυπικά ισοδύναμα με τους νόμους, καθώς σε αυτή την περίπτωση δεν έχουν αναχθεί σε συνταγματικούς κανόνες. Το κοινό δίκαιο πρέπει να υποτάσσεται στο Σύνταγμα κατά τη μονιστική αντίληψη.

ΟΙΟΝΕΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑ

«Οιονεί Σύνταγμα» είναι οποιοδήποτε συνταγματικό μάρφωμα συγκεντρώνει ορισμένα όχι όμως όλα τα τυπικά και ουσιαστικά χαρακτηριστικά του Συντάγματος. Τα Συντάγματα αυτά είναι συνταγματικά μορφώματα, ατελείς «συνταγματικές μορφές», με διάφορα τυπικά και ουσιαστικά χαρακτηριστικά που όμως δεν μπορούν να χαρακτηριστούν Συντάγματα στην κυριολεξία του σύγχρονου νομικού όρου. Έχουν προηγηθεί ιστορικά και παύουν να υπάρχουν με τη ψήφιση Συντάγματος στην κυριολεξία του νομικού όρου.

Το οιονεί Σύνταγμα είναι σύνολο θεμελιωδών κανόνων που ρυθμίζουν τη συνολική έννομη τάξη ή το δημόσιο τμήμα της σε συγκεκριμένο κράτος πριν τη δημιουργία τυπικού Συντάγματος. Είναι πρώτη συνταγματική μορφή, καθώς προηγείται της ψήφισης Συντάγματος αλλά και λόγω έλλειψης ωριμότητας. Αυτό σημαίνει ότι δεν έχει προσλάβει τύπο, το οποίο είναι δείγμα ωριμότητας και εξέλιξης. Επομένως το Σύνταγμα διακρίνεται από αυτές τις πρώιμες συνταγματικές μορφές καθώς απέκτησε σταδιακά το σύνολο των τυπικών και ουσιαστικών χαρακτηριστικών του.

Στη συνταγματική ιστορία των κρατών υφίσταται μία διαχωριστική γραμμή μετάβασης από τα οιονεί στα κατά κυριολεξία Συντάγματα, που ισοδυναμεί με την ψήφιση του πρώτου γραπτού αυστηρού και τυπικά ανώτερου Συντάγματος. Όλα τα κράτη πριν αποκτήσουν κατά κυριολεξία Σύνταγμα διέθεταν οιονεί Σύνταγμα. Επομένως το σύγχρονο Σύνταγμα που εμφανίστηκε στα τέλη του 16^{ου} αιώνα είναι δημιούργημα εκείνων των χρόνων όμως η δημιουργία του δεν ήταν αιφνίδια αλλά ακολούθησε μια συγκεκριμένη μακρά εξελικτική πορεία, η δημιουργία του δηλαδή είναι αποτέλεσμα της ιστορίας. Η προϊστορία των Συνταγμάτων και η εξέλιξη των οιονεί Συνταγμάτων σταματά λοιπόν στα τέλη του 16^{ου} αιώνα με την εμφάνιση των πρώτων και στη συνέχεια πολλών άλλων Συνταγμάτων.

Τα οιονεί Συντάγματα είναι ατελείς συνταγματικές μορφές που δεν διαθέτουν τύπο και μπορεί να έχουν γραπτή ή άγραφη μορφή. Ωστόσο για ιστορικούς λόγους εμφανίζονται κυρίως με γραπτή μορφή. Τα γραπτά διακρίνονται σε διάσπαρτα (σε πολλά κείμενα) και ενιαία (σε ένα κείμενο). Μπορούν ακόμη να είναι μόνο ήπια και μόνο ισοδύναμα, καθώς σε αντίθετη περίπτωση (ως αυστηρά και ανώτερα) θα αποτελούσαν κατά κυριολεξία Συντάγματα.

Η ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Την ουσιαστική διάσταση του Συντάγματος την εκφράζει το σύνολο των ρυθμίσεών του, ταυτίζεται με τον *animus* του Συντάγματος και αναφέρεται στο περιεχόμενο του Συντάγματος. Το ουσιαστικό Σύνταγμα ταυτίζεται δηλαδή με το Συνταγματικό δίκαιο. Το περιεχόμενο κάθε συνταγματικού κανόνα ρυθμίζεται με βάση τρία κριτήρια: α) το υλικό, που αφορά το είδος της ύλης που ρυθμίζεται β) το αξιολογικό (αφορά την αξιολόγηση) γ) το χωρικό στοιχείο που αναφέρεται στη ρυθμιστική ευρύτητα του Συντάγματος.

A) Γενικός νόμος (*lex generalis*)

Το πρώτο λοιπόν στοιχείο του περιεχομένου αφορά τα θέματα στα οποία αναφέρονται οι συνταγματικές ρυθμίσεις, τα οποία δεν διαφέρουν από εκείνα που ρυθμίζουν οι κοινοί νόμοι. Οι διατάξεις του κοινού δικαίου απλώς εξειδικεύουν όσα ορίζει το Σύνταγμα, δηλαδή συντακτικός και κοινός νομοθέτης έχουν κοινό ρυθμιστικό πεδίο δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου. Το Σύνταγμα δεν περιλαμβάνει τις λεπτομέρειες αλλά μόνο τις βασικές ρυθμίσεις, οι οποίες αφορούν τη συνολική έννομη τάξη. Στις συνταγματικές διατάξεις απλώς θίγονται ή ρυθμίζονται πολύ περιληπτικά ορισμένα θέματα, τα οποία καλείται να ρυθμίσει λεπτομερώς η κοινή νομοθεσία. Ο συντακτικός νομοθέτης επομένως ρυθμίζει γενικά και αφαιρετικά. Η διαφορά λοιπόν που υπάρχει στον τρόπο αναφοράς στα θέματα που ρυθμίζονται μεταξύ συνταγματικού και κοινού δικαίου είναι αυτή που υπάρχει στο γενικό-ειδικό, στη γενική ρύθμιση και την εξειδίκευση. Αυτή η διαφορετικότητα του τρόπου ρύθμισης εξασφαλίζει διαφορετικούς ρόλους στη σύμπραξη κοινού και συντακτικού νομοθέτη στο ίδιο αντικείμενο, δηλαδή ο κοινός ενεργεί σύμφωνα με τις υποδείξεις του συντακτικού.

Όλοι λοιπόν οι νόμοι ισχύουν υπό την προϋπόθεση της συμφωνίας τους με το Σύνταγμα. Επομένως το Σύνταγμα ρυθμίζει κανόνες δικαίου, είναι ο νόμος των νόμων και ρυθμίζει (έμμεσα) και την ανθρώπινη συμβίωση. Αυτή η συμμόρφωση των νόμων προς το Σύνταγμα αφορά τόσο τη διαδικασία παραγωγής όσο και το περιεχόμενο και είναι η συνταγματικότητα των νόμων

Το Σύνταγμα λοιπόν δεν είναι απλώς δίκαιο αλλά ρυθμίζει το δίκαιο και εγκαθιστά ένα σύστημα αξιών. Ο πολιτειολογικός του χαρακτήρας είναι βέβαια σημαντικός αλλά δεν είναι ο μόνος.

B) Θεμελιώδης νόμος (lex fundamentalis)

Το Σύνταγμα είναι ο θεμελιώδης νόμος, στον οποίο περιέχονται οι βασικότεροι κανόνες της έννομης τάξης, δηλαδή οι συνταγματικοί κανόνες είναι οι σπουδαιότεροι από άποψη ουσίας. Το γεγονός αυτό προσδίδει στο Σύνταγμα κύρος, ιδιαίτερα από τη στιγμή που υπάρχει ένα Σύνταγμα σε κάθε έννομη τάξη. Η ουσιαστική υπεροχή οδήγησε και στην τυπική υπεροχή του Συντάγματος, καθώς οι θεμελιώδεις κανόνες έπρεπε να διαχωρίζονται από τους άλλους να έχουν δηλαδή ανώτερη τυπική ισχύ και διάρκεια.

Οι πολιτειολογικές διατάξεις δεν είναι οι μόνες θεμελιώδεις καθώς στην ίδια κατηγορία ανήκουν για παράδειγμα και οι θεμελιώδεις συνταγματικές αρχές (ισότητα, ελευθερία κλπ.).

Η έννοια του θεμελιώδους έχει αξιολογικό προσανατολισμό, ωστόσο δεν παραμένει στατική, συνεχώς μεταβάλλεται. Ο συντακτικός νομοθέτης είναι αρμόδιος να κρίνει το θεμελιώδη κανόνα δικαίου, ωστόσο απαιτείται και η τοποθέτησή του στην ιστορική πραγματικότητα. Από ιστορική άποψη θεμελιώδη είναι τα ζητήματα που έχουν απασχολήσει ιδιαίτερα και προκάλεσαν εντάσεις, δηλαδή τα αιτήματα των πολιτικών αγώνων.

Με την αυστηρή νομική προσέγγιση όλοι οι θεμελιώδεις κανόνες της έννομης τάξης βρίσκονται στο Σύνταγμα, όπου τους έχει τοποθετήσει ο συντακτικός νομοθέτης. Θεωρητικά όμως υπάρχουν θεμελιώδεις κανόνες δικαίου που εκούσια ή ακούσια δεν συμπεριλήφθηκαν στο Σύνταγμα, αποτελούν δηλαδή οιονεί συνταγματικούς κανόνες.

Και πάλι σύμφωνα με τη νομική προσέγγιση όλοι οι κανόνες του Συντάγματος είναι θεμελιώδεις. Δεν αποκλείεται όμως στο Σύνταγμα να υπάρχουν και δευτερεύοντες κανόνες, οι οποίοι είναι τυπικά συνταγματικοί. Ωστόσο τα Συντάγματα κατά κανόνα δεν πρέπει να περιλαμβάνουν μη θεμελιώδεις, λεπτομερειακές ρυθμίσεις, που αφορούν το κοινό δίκαιο.

Γ) Καθολικός νόμος (lex universalis)

Το Σύνταγμα, όπως ορίζει και το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. γ του ισχύοντος Συντάγματος, ρυθμίζει τη συνολική ζωή και έννομη τάξη. Η καθολικότητα αυτή του Συντάγματος πηγάζει από τη μονιστική αρχή

και την ενότητα της έννομης τάξης. Το Σύνταγμα είναι λοιπόν καθολικός, οικουμενικός νόμος που ρυθμίζει τόσο την κρατική όσο και την κοινωνική περιοχή και διαχωρίζεται σε τρία μερικότερα Συντάγματα, το πολιτικό, το οικονομικό και το κοινωνικό.

Η καθολικότητα και η πολυμορφία του Συντάγματος προσδίδουν στο Σύνταγμα μοναδικότητα και το διακρίνουν από τους κοινούς νόμους. Η ρυθμιστική εμβέλεια του Συντάγματος προκύπτει από την ιεραρχική θέση που καταλαμβάνει στην ενιαία έννομη τάξη, δηλαδή από την τυπική και ουσιαστική του υπεροχή έναντι των κοινών νόμων.

Από τη στιγμή που το ρυθμιστικό περιεχόμενο του Συντάγματος επεκτείνεται σε όλη την έννομη τάξη, δεν είναι δυνατός ο προσδιορισμός του ουσιαστικού Συντάγματος με κριτήριο την ύλη που περιέχει, προκύπτει δηλαδή αδυναμία ορισμού του ουσιαστικού Συντάγματος. Το συνταγματικό δίκαιο όμως έχει υπερκλαδικό χαρακτήρα αλλά αποτελεί μερικότερο σύνολο κανόνων δικαίου, είναι δηλαδή ο κλάδος που μελετά τις γενικές και θεμελιώδεις αρχές της έννομης τάξης, τους βασικούς κανόνες πάνω στους οποίους βασίζονται οι μερικότεροι κλάδοι δικαίου και ευρύτερα μελετά τους κανόνες με ανώτερη τυπική δύναμη.

Το Σύνταγμα επομένως αναφέρεται τόσο στη δημόσια όσο και στην ιδιωτική έννομη τάξη. Το Σύνταγμα αποτελεί τη πηγή νομιμοποίησης όλων των μερικότερων κλάδων δικαίου. Κάθε μερικότερος κλάδος δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου αποτελείται από τις γενικές συνταγματικές αρχές, τις ειδικές συνταγματικές διατάξεις και τις διατάξεις κοινού δικαίου.

Η καθολικότητα του Συντάγματος έρχεται σε αντίθεση με αρχές της παραδοσιακής θεωρίας όπως η διάκριση κράτους κοινωνίας, η διάκριση του δικαίου σε δημόσιο και ιδιωτικό, η κλασική έννοια του Συντάγματος ως σύνολο κανόνων δημοσίου δικαίου. Η διεύρυνση της ρυθμιστικής εμβέλειας του Συντάγματος συνδέεται στενά με την ενοποίηση της έννομης τάξης και την υπέρβαση του δυαδισμού της.

Το Σύνταγμα ρυθμίζει επομένως το συνολικό πολιτικό και δικαιοσύνη σύστημα και σε αυτό πρέπει να αναζητηθούν οι γενικές αρχές του δικαίου.

ΤΥΠΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Η τυπική διάσταση του Συντάγματος αναφέρεται στον τύπο, στην εξωτερική μορφή, στον τρόπο παρουσίασης του συνταγματικού κανόνα. Κάθε Σύνταγμα με τη σύγχρονη έννοια του όρου διαθέτει συστατικό τύπο, δηλαδή συνδυάζει τύπο και ουσία. Τρία επιμέρους στοιχεία συνθέτουν το συνταγματικό τύπο ο γραπτός τύπος, η αυστηρότητα και η τυπική υπεροχή. Η τυπική υπεροχή και η αυστηρότητα διαφοροποιούν το Σύνταγμα από τους κοινούς νόμους.

Ένας κανόνας δικαίου για να θεωρείται συνταγματικός πρέπει να περιβληθεί τον κατάλληλο τύπο. Το σύγχρονο Σύνταγμα δημιουργείται λοιπόν με την ολοκλήρωση της τυπικής του διάστασης, δηλαδή μόλις τεθεί επικεφαλής της έννομης τάξης.

Α) Γραπτός νόμος (lex scripta)

Σύνταγμα είναι ο γραπτά διατυπωμένος θεμελιώδης νόμος, δηλαδή δεν υπάρχουν άγραφα Συντάγματα, αλλά ο γραπτός τύπος είναι συστατικός. Ο τύπος αυτός είναι η ελάχιστη τυπική απαίτηση και αποτελεί τη βάση για τα άλλα τυπικά στοιχεία, ενώ αν και είναι συστατικός τύπος δεν αποτελεί διακριτικό γνώρισμα του Συντάγματος (και οι κοινοί νόμοι είναι γραπτοί).

Η σπουδαιότητα και η ανωτερότητα του Συντάγματος επέβαλλαν τη γραπτή του μορφή. Οι άγραφοι κανόνες είναι πολύ πιο αόριστοι και μπορούν πιο εύκολα να αμφισβητηθούν τόσο ως προς την ύπαρξη όσο και ως προς το περιεχόμενό τους. Επιπλέον ο θεμελιώδης και συνοπτικός χαρακτήρας του Συντάγματος ευνόησε τη γραπτή εμφάνισή του. Υπάρχει και ιστορική εξήγηση για το γεγονός αυτό. Τα πρώτα Συντάγματα υπήρξαν αποτέλεσμα πολιτικών συγκρούσεων και υπήρχε η αναγκαιότητα έγγραφης διατύπωσης για την εξασφάλιση των ρυθμίσεων και την αποφυγή αμφισβητήσεων.

Συνταγματικός κανόνας εξάλλου δεν είναι μόνο ο γραπτός αλλά ο σε ιδιαίτερο κείμενο διατυπωμένος θεμελιώδης νόμος. Οι συνταγματικοί κανόνες είναι συγκεντρωμένοι σε ένα ιδιαίτερο, ενιαίο κείμενο και όχι διάσπαρτοι σε περισσότερα κείμενα. Όταν λοιπόν γίνεται λόγος για Σύνταγμα γίνεται αναφορά σε ένα συγκεκριμένο κείμενο. Ορισμένες φορές βέβαια προσδίδεται αυξημένη τυπική ισχύς και σε άλλα κείμενα όπως οι συντακτικές πράξεις. Ωστόσο Σύνταγμα είναι ένα ενιαίο κείμενο (κώδικας) που φέρει την ονομασία «Σύνταγμα» ή άλλη παρόμοια και την ονομασία αυτή τη διατηρεί μόνο αυτό όσα «συνταγματικού χαρακτήρα» κείμενα και αν υπάρχουν.

B) Αυστηρός νόμος (dura lex, rigida lex)

Το Σύνταγμα είναι αυστηρός νόμος και η αυστηρότητα αυτή αφορά τη διαδικασία παραγωγής και όχι το περιεχόμενο. Αυστηρότητα κατά κυριολεξία είναι η παρεμπόδιση της μεταβολής του Συντάγματος, η «διατήρησή» του. Μπορεί να είναι απόλυτη ή σχετική. Είτε πρόκειται δηλαδή για απόλυτη απαγόρευση κάθε μεταβολής είτε για δυνατότητα μεταβολής με δυσχερέστερη διαδικασία.

Αυτό το νομικό χαρακτηριστικό ξεκίνησε ως ιστορική αναγκαιότητα. Προέκυψε δηλαδή από την ανάγκη να διασφαλίσουν οι κοινωνίες το χαρακτήρα την μονιμότητας για κάποια θέματα, ότι δηλαδή ή δεν θα μπορούν να αλλάξουν ή δεν θα αλλάζουν τόσο εύκολα όσο οι κοινοί κανόνες δικαίου. Οι κοινωνίες ήθελαν να διασφαλίσουν νομικά ότι αποκτήθηκε με πολλούς αγώνες και δυσκολίες.

Η σχετική αυστηρότητα προβλέπει τη δυσχερέστερη μεταβολή των συνταγματικών κανόνων. Ορίζονται από το Σύνταγμα ειδική αναθεωρητική διαδικασία, δυσχερέστερη από την αντίστοιχη του κοινού δικαίου, και ειδικό όργανο ο αναθεωρητικός νομοθέτης. Σχετικά αυστηροί είναι οι συνταγματικοί κανόνες που δεν είναι απόλυτα αυστηροί. Είναι επίσης σαφές ότι κανόνες που δεν παράγονται με συγκεκριμένη, ειδική, αυστηρότερη διαδικασία, αλλά με τη συνήθη δεν είναι συνταγματικοί. Εξαίρεση αποτελούν οι εθιμικοί συνταγματικοί κανόνες οι οποίοι αν και δεν παράγονται με την προβλεπόμενη τυπική διαδικασία έχουν αυξημένη τυπική δύναμη.

Η αυστηρότητα μπορεί όμως να είναι και απόλυτη όταν ορισμένα θέματα δεν μπορούν από νομική άποψη να αλλάξουν ποτέ. Βέβαια με αυτό τον τρόπο οι προηγούμενες γενιές δεσμεύουν τις επόμενες, ωστόσο δεν υπάρχει Σύνταγμα αυστηρό στο σύνολό του και η απόλυτη αυστηρότητα περιβάλλει μόνο πολύ σημαντικές διατάξεις.

Γ) Ανώτατος νόμος (suprema lex)

Το Σύνταγμα δεν συνιστά μόνο θεμελιώδη αλλά και υπέρτατο νόμο, δηλαδή δεν περιέχει απλώς τους κανόνες με τη μεγαλύτερη σημασία, αλλά δεν υπάρχουν και άλλοι κανόνες δικαίου ανώτεροι από τους συνταγματικούς. Οι κανόνες με τη μεγαλύτερη σημασία πρέπει να έχουν και τη μεγαλύτερη τυπική δύναμη. Η τυπική υπεροχή αποτελεί τη νομική αναγνώριση της ουσιαστικής υπεροχής του Συντάγματος. Οι συνταγματικοί κανόνες υπερέχουν λοιπόν των κανόνων του κοινού δικαίου και σε περίπτωση σύγκρουσης μεταξύ τους οι συνταγματικοί

υπερέχουν. Επομένως η τυπική υπεροχή είναι τυπικό χαρακτηριστικό που παράγει σημαντικότερα ουσιαστικά αποτελέσματα, όπως η συμμόρφωση του κοινού δικαίου προς το συνταγματικό. Είναι το ανώτατο σημείο εξέλιξης της τυπικής πλευράς του Συντάγματος, που άρχισε με το γραπτό τύπο. Χωρίς αυτή δεν υπάρχει υπό νομική έννοια Σύνταγμα.

Η τυπική ανωτερότητα δεν προβλέπεται ρητά από το Σύνταγμα ωστόσο προκύπτει μέσω των διατάξεων για την αυστηρότητα και για τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων. Η κατά κυριολεξία στιγμή γένεσης του Συντάγματος είναι η στιγμή που προσέλαβε αυτή ακριβώς την ιδιότητα της τυπικής υπεροχής, που είναι το κύριο τυπικό χαρακτηριστικό του Συντάγματος.

Παρά το ότι η κλασική θεωρία αντιμετωπίζει την αυστηρότητα και την τυπική υπεροχή ως ενιαίο τυπικό χαρακτηριστικό είναι απαραίτητο να τις διακρίνουμε. Η τυπική υπεροχή αναφέρεται στη θέση των συνταγματικών κανόνων στην ιεραρχία της έννομης τάξης. Η αυστηρότητα αναφέρεται στη διαδικασία παραγωγής των συνταγματικών κανόνων και με αυτό τον τρόπο προηγείται και έπεται η τυπική υπεροχή που αναφέρεται στην εφαρμογή των συνταγματικών κανόνων.

Οι συνταγματικοί κανόνες υπερέχουν τυπικά του κοινού δικαίου (δημοσίου ή ιδιωτικού), ώστε αν οι δεύτεροι έρχονται σε σύγκριση με τους πρώτους δεν εφαρμόζονται. Η έννομη συνέπεια της ασυμφωνίας τους προς το Σύνταγμα είναι η κύρωση. Με αυτό τον τρόπο αποκτά η υπεροχή του Συντάγματος πρακτικό περιεχόμενο. Η αυστηρότητα και η τυπική υπεροχή, που βασίζονται σε αυτή οδήγησαν στην υποταγή του κοινού στο συνταγματικό δίκαιο και επομένως στην συνταγματικότητα και στον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, ο οποίος δεν προβλεπόταν αρχικά από κάποια ειδική διάταξη. Τον έλεγχο της συνταγματικότητας θεμελιώνουν οι διατάξεις των άρθρων 87 παρ.2 και 93 παρ.4. Σύμφωνα άλλωστε με την πρώτη διάταξη ο δικαστής οφείλει υπακοή πρώτα στο Σύνταγμα και έπειτα στους νόμους .

Η τυπική υπεροχή προσδίδει στο Σύνταγμα διπλό ρυθμιστικό ρόλο, καθώς δεν ρυθμίζει μόνο άμεσα την ανθρώπινη συμβίωση, αλλά και μέσω του κοινού δικαίου. Με την έννοια αυτή είναι ο ρυθμιστής των

ρυθμίσεων και της συνολικής έννομης τάξης, εφόσον είναι ο νόμος που πρέπει να ακολουθούν οι νόμοι ώστε να εφαρμόζονται.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Δημητρόπουλος Ανδρέας Γενική Συνταγματική Θεωρία- σύστημα συνταγματικού δικαίου,2004

Μαυριάς Κ. Συνταγματικό Δίκαιο 2004

Γεωργόπουλος Κ. Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο 2000

Βενιζέλος Ευ. Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου 1991

Δρόσος Γ. Δοκίμιο ελληνικής συνταγματικής θεωρίας 1996

Τσάτσος Δ. Συνταγματικό Δίκαιο 1994

www.wikipedia.org